

ТЫПАЛАГІЧНЫЯ АНАЛОГІ БЕЛАРУСКАЙ І КІТАЙСКАЙ ПАЗЭПІ ПАЧАТКУ XX СТАГОДДЗЯ

Уводзіны. Сённяшняя літаратура ўяўляе разнастайную стыльваю і тэматычную палітру мастацкіх тэкстаў. Сучаснаму чытачу цяжка ідэнтыфікаваць, нацыянальна маркіраваць пэўны мастацкі твор. Сінкрэтызм вобразаў, жанраў у літаратуры стаў папулярным яшчэ ў XIX стагоддзі, калі панавалі рамантызм. Таму акуальным з'яўляецца вызначэнне тых вобразаў, тэм, мастацкіх з'яў, якія далучалі пэўную нацыянальную літаратуру да сусветнай плыні. Гэта можна зрабіць на аснове выяўлення тыпалагічных аналогій.

Асноўная частка. Аналогія — прыём (метада) выяўлення падабенства паміж прадметамі, іх уласцівасцямі і якасцямі [1, с. 335].

Тыпалагічныя аналогіі беларускай і кітайскай літаратуры праявіліся ў сувязі з тымі грамадска-палітычнымі сітуацыямі, якія разгарнуліся ў дадзеных краінах у пачатку XX стагоддзя. Перыяд канца XIX — пачатку XX стагоддзя займае асаблівае месца ў гісторыі беларускай літаратуры. Гэта абумоўлена многімі прычынамі. Галоўная з іх — буйны рост у гэты час нацыянальнай самасвядомасці беларусаў, у выніку чаго пачалося інтэнсіўнае развіццё культуры, адбыўся небывалы росквіт літаратуры ў розных яе родах і жанрах, складаліся новыя творчыя метады і накірункі. Трэба адзначыць, што гэтае «ўваскрэсенне» — не простая ісціна, а вельмі ёмістае паняцце, якое адлюстроўвае сутнасць працэсаў сацыяльна-гістарычнага развіцця Беларусі.

Літаратура «нашаніўскай» пары была з'явай не толькі эстэтычнай, але, як найбольш актыўная форма нацыянальнай самасвядомасці, дзейным сродкам уплыву на грамадскае жыццё, бо абуджала і ўзнімала беларускі народ з гістарычнага нябыту, выконваючы такім чынам сваю асветніцка-адраджэнскую місію. Пазэзія, адлюстроўваючы нядолю і беспаспешце, у якіх апынуўся народ, асуджала існуючы лад жыцця і, як вынік, акрэсліла свой грамадска-эстэтычны ідэал. Такім ідэалам была свабода.

У 1903—1904 гадах на Беларусі адбывалася фарміраванне бальшавіцкіх сацыял-дэмакратычных арганізацый. Яно завяршылася стварэннем Палескага і Паўночна-Заходняга камітэтаў РСДРП. У рэвалюцыі 1905—1907 гадоў, якая была буржуазнай паводле свайго характару і дэмакратычнай па рухаючых сілах, прынялі ўдзел самыя шырокія пласты працоўных мас. Найбольш актыўную, кіруючую ролю адыгрываў пралетарыят. Падзеі Крывавай нядзелі ў Пецярбургу ў студзені 1905 года ўскалыхнулі ўсю краіну і сталі пачаткам першай рускай рэвалюцыі. Забастоўкі салідарнасці 11—15 студзеня 1905 года ахапілі Мінск, Магілёў, Гомель, Гродна, Смалгонь — усяго каля 30 гарадоў і мястэчак Беларусі [2, с. 267].

Падобнымі выступленнямі адзначана гісторыя Кітая канца XIX — пачатку XX стагоддзя. У канцы XIX стагоддзя ў эміграцыі Сунь Ятсен (кітайскі рэвалюцыянер-дэмакрат) стварыў «Саюз адраджэння Кітая», які ставіў сваёй мэтай звяржэнне цынскага дынастыі, стварэнне ў краіне дэмакратычнага ўрада і правядзенне радыкальных рэформаў. Яго дактрына зводзілася да знакамітых «трох народных прынцыпаў» — нацыяналізм, народаўладдзе, народны дабрабыт. У 1905 годзе Сунь Ятсен склікаў у Японіі ўстаноўчы з'езд членаў розных арганізацый, у выніку чаго быў створаны «Аб'яднаны саюз», які адразу ўзяў курс на падрыхтоўку ўзброенага паўстання, разлічваючы на падтрымку шматлікіх тайных таварыстваў [3, с. 199]. Крыніцай усіх нягод Кітая Сунь Ятсен лічыў уладу маньчжурскай дынастыі, замежных захопнікаў. Ён бічаваў палітычны лад у краіне, рашуча не падзяляў надзеі на рэформы «зверху», якімі цешылі сябе многія прадстаўнікі вялікага народа [2, с. 267].

Пазэзія Кітая канца XIX — пачатку XX стагоддзя розная па сваім гучанні — гэта пазэзія сузірання, медытацыі, а таксама грамадзянскага запалу, выяўлення актыўнай палітычнай пазіцыі. Апошняя прадстаўлена імёнамі Хуан Цзуньсяня і Цю Цзінь. Хуан Цзуньсянь (другое імя — Хуан Гунду) — кітайскі паэт, дыпламат. З дзяцінства ён цікавіўся пазэзіяй. Падчас паўстання тайпінаў яго сям'я была знішчана, аднак ён змог здаць дзяржаўныя экзамены і дзякуючы гэтаму ў 1877 годзе становіцца членам імператарскага пасольства ў Японію. У 1880 годзе Хуан Цзуньсянь распрацаваў стратэгію ўзаемаадносін паміж Кітаем і Карэяй, атрымаў падтрымку імператара Гуансюя. У 1882 годзе быў прызначаны генеральным консулам Кітая ў Сан-Францыска (ЗША), дзе пазнаёміўся з заходняй культурай. У 1889 годзе Хуан Цзуньсянь вярнуўся ў Кітай, а ўжо ў 1890 годзе быў прызначаны памочнікам пасла Кітая ў Вялікабрытанію. У 1891 годзе ён прызначаны генеральным консулам у Сінгапуры. На гэтай пасадзе спрыяў наладжванню адносін паміж кітайскімі эмігрантамі і ўрадам Кітая. Дзякуючы гэтаму ў 1894 годзе эмігрантам было дазволена вярнуцца дадому і весці гандлёвыя справы. Неўзабаве Хуан Цзуньсянь быў прызначаны амбасадарам у Японію, але пасля бунту імператрыцы-ўдавы Цы Сі ў 1898 годзе быў вымушаны завяршыць кар'еру дыпламата. У выніку завяршэння рэформаў імператара паэт вымушаны быў бегчы ў свой родны горад, адхіліўшыся цалкам ад спраў. Памёр у 1905 годзе. Лірычны герой пазэзіі Хуан Цзуньсяня — гэта не сузіральнік, не медытатар, а актыўная асоба. У вершы «Паглыбляючыся ў роздум» паэт асуджае канфуцыянцаў, якія хочуць аддаліцца ад нацыянальных і палітычных праблем, бо ў сучасным моманце бачаць пагрозу свайму спакою.

А канфуцыянцы ў падобным імкненні,
 Наглуха закрыўшы сучаснасці дзверы,
 Ці здатныя тыя даць свету здзяйсненні,
 Што выклічуць годнае права даверу?
 Гісторыю мы для таго вывучаем,
 Каб сённяшні дзень ацаніць не бяздумна.
 Адкрыты сусвет нам, і свет мы спазнаем,
 Ды іх спасцігаць нам патрэбна разумна.
 Падзеі мінулыя — ўсе перад намі,
 Да продкаў у сэрцах не згасне пашана.
 Мысліцелі даўнія некалі самі
 Эпохі сваёй выкрывалі заганы.
 Калі не ваюем, звод мірных законаў
 Гандлёвым саслоўем даводзім да ладу [4, с. 9].

У беларускай паэзіі пачатку XX стагоддзя таксама актыўна гучыць заклік да сацыяльных і нацыянальных змен. Беларусы таксама адкрывалі свету сябе, бо хацелі падрымкі і прызнання. Вершы Янкі Купалы, Якуба Коласа, Алеся Гаруна, Цёткі, Максіма Багдановіча абуджалі ў народа пачуццё нацыянальнай годнасці, неабходнасць спазнаць сябе, сваю гісторыю і перспектывы прысутнасці ў сусветнай супольнасці народаў.

Цю Цзінь (8 лістапада 1875 года — 15 ліпеня 1907 года) — кітайская феміністка, рэвалюцыянерка, паэтэса, журналіст часоў дынастыі Цын. Бацька, мясцовы суддзя, далучыў дачку да вывучэння класічнай кітайскай літаратуры. Адначасова яна знаёмілася з заходняй культурай. Цю Цзінь рана пачала хадзіць у мужчынскай вопратцы, пры гэтым авалодала баявымі мастацтвамі. У 1902 годзе яна пераязджае разам з мужам у Пекін, дзе той атрымаў дзяржаўную пасаду. У 1904 годзе паэтэса адпраўляецца на вучобу ў Японію і збліжаецца з рэвалюцыйнымі групамі студэнтаў-кітайцаў, усталёўваючы таварыскія адносіны з Сунь Ятсенам. Цю Цзінь вырашае ўключыцца ў барацьбу па звяржэнні дынастыі Цын. Голас кітайскай жанчыны-рэвалюцыянеркі гучыць ва ўнісон з голасам Цёткі, якая нацыянальную літаратуру асацыявала са скрыпкай, самым папулярным і ўлюбёным музычным інструментам беларусаў.

Цынь сяміструнны
 так меладычна гучыць.
 Дум валадар
 недзе скрыўся за горы далёкія.
 Гукі — то птушка шчабеча,
 то рэчка журчыць,
 Ў песню раптоўна
 ўплятаюцца ўздыхі глыбокія
 Ды мешчанін
 выгады прагне заўжды.
 Хто ж аб мелодыі
 выкажа думку няўтрымную?
 Знаўцаў няма —
 зніклі ў мінулым сляды
 Вось дзе спасцігнеш
 сэрца Боя ўсёабдымнае! [4, с. 11].

Цынь — вельмі старажытны музычны інструмент, нечым падобны да гусяляў. Для кітайскай паэтэсы гукі цыня становяцца сродкам павязі з мінуўшчынай, калі яе Радзіма была вольнай, магутнай дзяржавай. Такая павязь нараджае гістарычна аптымізм: калі гучыць цынь, будзе жыць і свабодны Кітай. Да вобразаў народных інструментаў, якія ўвасаблялі народнае мастацтва, актыўна звярталіся класікі беларускай паэзіі: для Янкі Купалы ім стаў вобраз жалейкі, для Францішка Багушэвіча, Якуба Коласа, Максіма Багдановіча, як і для Цёткі, — скрыпка.

Заклучэнне. Тыпалагічныя аналогіі беларускага прыгожага пісьменства пачатку XX стагоддзя і кітайскай паэзіі гэтага перыяду выкліканы падобнымі гістарычнымі абставінамі, палітычнымі ўмовамі і тэндэнцыямі нацыянальнага руху, калі сацыяльна актыўная і нацыянальна вызначаная асоба, а найчасцей гэта творца, звяртаюцца да тыповых вобразаў-сімвалаў. У паэтычных радках кітайскіх аўтараў гучыць заклік звярнуцца да гісторыі і актыўна выявіць сваю нацыянальную і грамадзянскую пазіцыю, што было актуальным і ў беларускай сацыякультурнай прасторы пачатку XX стагоддзя.

Спіс цытуемых крыніц

1. Беларуская энцыклапедыя : у 18 т. / рэдкал.: Г. П. Пашкоў [і інш.]. — Мінск : БелЭн, 1996. — Т. 1 : А — Аршын. — 552 с.
2. Гісторыя Беларусі : вучэб. дапам. : у 2 ч. / Я. К. Марцуль [і інш.] ; пад рэд. Я. К. Новікава, Г. С. Марцуля. — 2-е выд., перапрац. і дап. — Мінск : Універсітэцкае, 2000. — Ч. 1. Ад старажытных часоў — па люты 1917 г. — 416 с.
3. Новейшая история зарубежных стран: XX век : учеб. пособие для сред. спец. учеб. заведений / под ред. А. М. Родригеса. — М. : ВЛАДОС, 2001. — 336 с.
4. Пялёсткі лотаса і хрызантэмы: Сто паэтаў Кітая XX стагоддзя / уклад. Алесь Карлюкевіч ; пер. з кіт. Міколы Мятліцкага. — Мінск : Маст. літ., 2018. — 327 с.